

บทที่ ๗

พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดสำคัญ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ทรงเริ่มวางรากฐานประชาธิปไตยให้กับสังคมไทย ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ประชาชนทุกคนจึงต้องเข้าใจถึง “เสรีภาพ” “สิทธิ” “หน้าที่” และ “ความรับผิดชอบ” ของตนเองที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ

ประชาธิปไตยของไทยมีลักษณะเด่น คือ เป็นการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล ที่สำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชน ตามที่พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ทำให้พระองค์เป็นที่เคารพศรัทธาของปวงชนชาวไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย และบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จุดประสงค์นำทาง

๑. อธิบายวิวัฒนาการการปกครองของไทยได้
๒. อธิบายความหมายของประชาธิปไตย และบทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยได้
๓. อธิบายบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้
๔. อธิบายบทบาทของพระพุทธรูปต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๑. รากฐานประชาธิปไตยของไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงรับเอาแนวคิดบางประการของหลักปรัชญาตะวันตก มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทางการปกครองของไทย ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะการวางรากฐานประชาธิปไตยให้กับสังคมไทย จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงประกาศตั้ง สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้น (Council of State) และทรงตั้งสภาองคมนตรี (Privy Council) เพื่อการกระจายอำนาจในการปกครองไปสู่สมาชิกสภา เป็นการฝึกหัดสมาชิกให้รู้จักออกเสียงแสดงความคิดเห็นเพื่อช่วยกันพัฒนาประเทศตามระบอบประชาธิปไตย แต่ถูกขัดขวางโดยกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองและมีการดึงเอาอำนาจของต่างประเทศเข้ามาแทรกแซง ซึ่งเป็นอันตรายต่อเอกราชของประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงข้อบกพร่องและอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศ จึงทรงกำหนดนโยบายในการปฏิรูปการปกครอง โดยถือนโยบายทางสายกลาง คือ ต้องไม่เปลี่ยนเร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป แต่ต้องจัดให้มีการปกครองที่เหมาะสมตามกาลเวลา หมายถึง แม้จะยังมีได้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ แต่ก็จัดให้มีการกระจายอำนาจอย่างเหมาะสม อีกทั้งขยายการศึกษาแก่ประชาชนเพื่อสร้างรากฐานประชาธิปไตยที่ถูกต้องเหมาะสมแก่สังคมไทยให้กับประชาชน รวมทั้งการส่งพระราชอนุชาและพระราชโอรสไปศึกษาค้นคว้าต่างประเทศ ตลอดจนจัดให้มีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับผู้มีความสามารถเพื่อให้ไปศึกษาต่างประเทศ และให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเตรียมพร้อมที่จะก้าวไปสู่ประชาธิปไตยในอนาคต

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ทรงเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยจากประเทศต่างๆ ในยุโรปด้วยพระองค์เอง และจากประสบการณ์ของพระองค์ที่ได้รับเมื่อครั้งอยู่ต่างประเทศ จึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการปกครองประชาชนของพระองค์ด้วยทั้งสองพระองค์ ทรงสอนให้คนไทยรู้จักรักชาติ เพื่อให้ไทยดำรงอยู่ได้ภายใต้การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก โดยรัชกาลที่ ๖ ทรงเตือนไว้ว่า

“หากสยามยังอยู่ยัง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ ได้ฤา
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทยฯ”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงชี้ให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์ ที่ทรงอยู่ในฐานะของผู้นำประเทศ โดยความยินยอมพร้อมใจของประชาชนทุกคน ทั้งนี้เพราะอำนาจในการปกครองแผ่นดินของพระมหากษัตริย์นั้น ได้มาจากการที่ประชาชนแต่ละคนยอมสละอำนาจของตนมอบให้แก่พระมหากษัตริย์ ที่จะใช้อำนาจนั้นปกครองประเทศเพื่อความเจริญของส่วนรวม”

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๗) ทรงมีแผนเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังจะทำเสร็จอยู่แล้วในต้นปี ๒๔๗๕ ประเทศไทยก็จะสร้างประชาธิปไตยเสร็จแล้วอย่างญี่ปุ่น” โดยมีหัวหน้ารัฐบาลบริหารปกครองประเทศที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด ให้ประชาชนร่ำรวยที่สุด อย่างน้อยก็ไม่ด้อยกว่าประชาชนญี่ปุ่น และทรงรับสั่งให้พระยาตรีวิสารวาจา และนายโรมอนด์ สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ เข้าเฝ้าเพื่อเตรียมร่างรัฐธรรมนูญ โดยพระองค์ทรงตรัสว่า “ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนูญ แก่ราษฎรโดยเร็วที่สุดและต้องให้ทันในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันครบมหามงคลจักรี”

แต่ถูกคัดค้านและเก็บเรื่องไว้ โดยคณะราษฎร ดั่งข้อความที่บันทึกไว้ว่า “ผู้ต้องร่าง พ.ร.บ.ของ ร.๗ คือ ชาวคณะราษฎรที่ทำงานอยู่ในกรมร่างกฎหมายเพราะกลัวว่าถ้า ร.๗ ทรงใช้เทศบาลฝึกฝนการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยแล้ว คณะราษฎรก็ไม่ต้องทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองกัน” ต่อมากลุ่ม “คณะราษฎร” ได้ฉวยโอกาสกระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตยโดยเลียนแบบตะวันตก ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม จึงเป็นการยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์ และเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขา ทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ ความว่า

**ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง
ใช้วิธีการปกครอง ซึ่งไม่ถูกต้อง
ตามหลักการของเสรีภาพในส่วนบุคคล
และหลักความยุติธรรม ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใด
ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น ในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้**

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจ
อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป
แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้า
ให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิ์ขาด
และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร”

๒. ประชาธิปไตยของไทย

เมื่อคณะราษฎรประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยมี ๒ มาตราแรก คือ

มาตรา ๑ อำนาจอิสระของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย

มาตรา ๒ ให้มีบุคคลและคณะบุคคลดังกล่าวต่อไปนี้เป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรตามที่จะได้กล่าวต่อไปในรัฐธรรมนูญ คือ ๑. กษัตริย์ ๒. สภาผู้แทนราษฎร ๓. คณะกรรมการราษฎร (ปัจจุบันเรียกว่า รัฐบาล มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร หรือนายกรัฐมนตรี) ๔. ศาล

ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ มีสาระสำคัญ คือ “มาตรา ๒ อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนชาวสยามได้มอบอำนาจอธิปไตยให้แก่พระมหากษัตริย์ ให้ทรงใช้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จึงกลายเป็นระบอบราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ” หรือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นับได้ว่าเป็นประเทศแรกในโลกที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่เปลี่ยนระบบรัฐสภาเป็นระบบกึ่งประธานาธิบดี” (Semi presidential system)

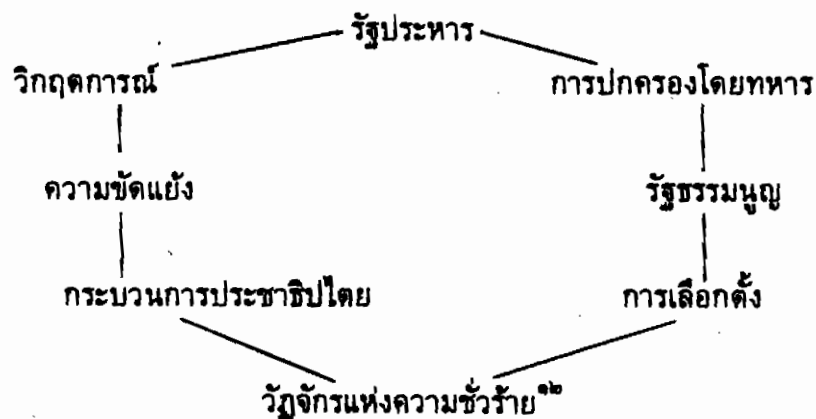
อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแก่งแย่งอำนาจ กันระหว่างทหารกับพลเรือน และระหว่างทหารด้วยกันเองจนเกิดมีการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง ประกอบกับการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ตลอดมา เช่น วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ทำการรัฐประหารเจียม งดใช้รัฐธรรมนูญ และปิดสภาไม่มีกำหนด บริหารประเทศด้วยระบอบเผด็จการ จนกระทั่งวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจคืนจากพระยามโนปกรณนิติธาดา และบริหารประเทศจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของการสร้างระบอบประชาธิปไตยของไทย แต่ก็ถูกขัดขวางและ

พยายามโค่นล้มจากผู้เสียผลประโยชน์ เช่น พลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบรมเดช(กบฏ บวรเดช) ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ และพันเอกพระยาทรงสุรเดช ใน พ.ศ. ๒๔๘๑

วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๘ สวรรคต และ นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอพระอนุชาขึ้นครองราชย์ในวันเดียวกัน พร้อมเกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง จากการทำ "พรรคประชาธิปไตย ฉวยโอกาสใส่ร้ายป้ายสีหาว่า ปรีดีเจ้า ในหลวง... ทำให้การไม่ยึดมั่นใน สัจจะ(ความจริง ความซื่อสัตย์) และการใส่ร้ายป้ายสีกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไทยในการขึ้นสู่อำนาจนับแต่นั้นเป็นต้นมา" ซึ่งนำไปสู่การรัฐประหารโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ทำให้การปกครองของไทยอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการทหารเป็นเวลานานถึง ๒๖ ปี

จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยอีกครั้ง ในช่วงสั้นๆ เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ถูกปกครองด้วยระบอบ เผด็จการร่วมกับประชาธิปไตยแบบครึ่งๆ กลางๆ จนเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ประชาธิปไตยจึงกลับมาอีกครั้ง และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ซึ่งเป็นช่องทางให้นายทุนลงเล่นการเมืองอย่างจริงจังและสร้าง ระบอบชนาธิปไตยและระบอบเผด็จการทางรัฐสภาได้อย่างง่ายดาย^{๑๑}

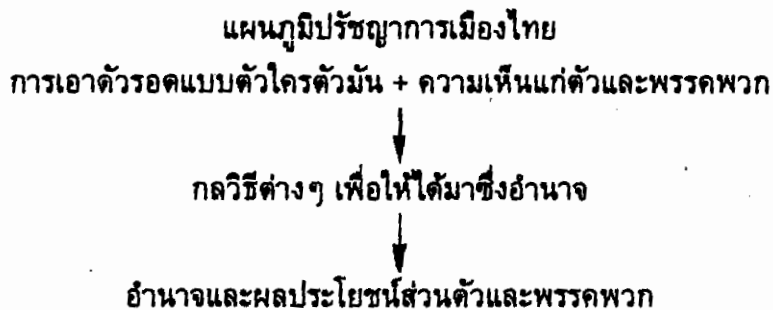
แม้กระทั่งการยึดอำนาจการบริหารประเทศจาก พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยคณะ ปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) นำโดย พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๔ และได้ตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่โดยมี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งตามหลักประชาธิปไตยแล้ว "ผู้ปกครองที่ไม่ได้มา จากการเลือกตั้งไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และไม่ได้รับประชามติยินยอมจากประชาชน แม้จะมีความชอบด้วยกฎหมายก็ถือว่าไม่มีความชอบธรรมจากประชาชนในการปกครอง"^{๑๒}

ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว สนธิ บางยี่ขัน ได้บันทึกว่า "การเมืองไทยมีวงจรอยู่เพียงการแก่งแย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายกลุ่มผู้นำในคณะราษฎร และมีการแก่งแย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนและไม่มั่นคงทางการเมืองขึ้นเมื่อฝ่ายพลเรือนถูกผลักออกมาออกวงการเมือง ผู้นำฝ่ายทหารเองก็แก่งแย่งอำนาจการปกครองในยุคต่อมา โดยมีพลเรือนอยู่รอบนอก"

ระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมามีลักษณะที่เป็น "ประชาธิปไตยแบบไทยๆ" โดยมีพื้นฐานจากหลักปรัชญาแบบไทยๆ คือ "การรู้จักรักษาตัวรอดเป็นยอดดี" ความเป็นประชาธิปไตยที่ควรจะเกิดขึ้นกับประชาชนโดยทั่วไป กลับเปลี่ยนเป็นว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ไม่ชอบยุ่งการเมือง เพราะถือว่าเป็นเรื่องของรัฐบาล หน้าที่ของประชาชนคือผู้อยู่ในโอวาทของรัฐบาล ส่งผลให้คุณค่าทางการเมืองและการเมืองบางประการที่ดีของไทย ไม่ได้รับความสนใจอย่างเพียงพอ

"สำหรับพรรคการเมือง อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเมืองระบอบประชาธิปไตย ก็ตั้งขึ้นมาเกือบไม่มีปรัชญาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองเสียเลย ถ้าดูนโยบายและอุดมการณ์ของพรรคการเมืองต่างๆ ที่ผ่านมามองเห็นได้ทันทีว่า ส่วนใหญ่ตั้งพรรคขึ้นมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้พรรคพวก นักการเมืองเองก็แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ยอมตนเป็นเครื่องมือฝ่ายบริหาร ย้ายพรรคที่สังกัดอยู่โดยไม่คำนึงถึงนโยบายพรรค"

๓. ปัญหาจากระบบการปกครอง

แม้ว่าการปกครองของประเทศไทย จะเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่สิ่งก่อก่อให้เกิดปัญหาด้านการปกครองมิใช่ระบอบ แต่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักการเมือง

ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่

- ๑) การใช้อำนาจหน้าที่รังแกข่มเหงประชาชน
- ๒) การละทิ้งหน้าที่หรือละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ หรือนำเวลาราชการไปทำกิจอย่างอื่น
- ๓) การทำทุจริตต่อหน้าที่ การคอร์รัปชัน การรับสินบน การรีดไถ
- ๔) เจ้าหน้าที่บางคนทำผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด ค้าอาวุธสงคราม
- ๕) ประชาชนไม่ได้รับความชอบธรรมจากเจ้าหน้าที่บางคน

ปัญหาที่เกิดจากนักการเมือง ได้แก่

- ๑) การใช้อำนาจทางการเมืองข่มเหงข้าราชการประจำ
- ๒) การทุจริตคอร์รัปชัน
- ๓) การซื้อเสียง
- ๔) การใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง
- ๕) การใช้ภาษีของประชาชนไปในทางมิชอบ

ปัญหาข้างต้นไม่เกี่ยวกับระบอบการเมืองการปกครอง แต่เป็นการกระทำของบุคคลที่ส่งผลเสียต่อประเทศชาติโดยรวม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การลงทุน ตลาดหุ้น เท่ากับว่าการกระทำของบุคคลที่มีอำนาจในการบริหารประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำลายความมั่นคงของชาติ หรือสร้างความมั่นคงในชาติ ดังที่ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร บันทึกไว้ว่า “เมื่อประเทศไทยยังไม่มีนายกฯ ผมเห็นมากับตาว่าคนไทยหมยมันปั้นมือจะไล่ให้ทันญี่ปุ่น เพราะถือว่าเป็นประเทศรุ่นเดียวกัน และแข่งก้าวหน้ากันมา แต่พอมีนายกฯ ๒๐ คน คนไทยไม่มีความคิดจะไล่ทันญี่ปุ่นอีกต่อไป กลับยอมแพ้ราบคาบ เพราะเห็นตำตาว่าตกอยู่ข้างหลังญี่ปุ่นจนกู้ไม่ได้ยินเสียแล้ว แม้แต่ประเทศรุ่นหลังซึ่งเกิดใหม่จากเมืองขึ้นของฝรั่งรอบๆ บ้านเราหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้เองก็ทำท่าว่าจะขึ้นหน้าเราไปเสียอีกแล้ว”

กล่าวได้ว่า นับจากประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารประเทศ “บริหารประเทศที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดให้ประชาชนยากจนที่สุด”..แต่มันเป็นความผิดพลาดร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ของชาติไทยที่ได้เกิดขึ้นแล้วจริงๆ ซึ่งคนรุ่นเราจะต้องยอมรับผลร้ายของมัน แต่ก็เป็นที่หน้าทีของคนรุ่นเราด้วยเหมือนกันที่จะต้องแก้ไขความผิดพลาดนี้ เพื่อความอยู่รอดของลูกหลานไทย”

๔. หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย(Democratic regime)

ประชาธิปไตย มีพื้นฐานมาจากการปกครองของกรีก กว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียงเลือกผู้นำ และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเป็นนักการเมืองได้แสดงความคิดเห็นหรือเสนอนโยบายที่แสดงถึงความเป็นผู้นำอันชาญฉลาด โดยให้ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้นำทางการเมืองการปกครอง และตัดสินใจการเป็นผู้นำโดยประเพณีจากเสียงสนับสนุนของประชาชน ซึ่งเห็นได้จากคำว่า "Democratic" ที่มาจากภาษากรีกว่า "Demo" หมายถึงประชาชน หรือ ชายฉกรรจ์ที่มาอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป ไม่ได้เป็นทาส มีอิสระและได้แสดงตนว่าสามารถทำหน้าที่ปกป้องนครรัฐของตนได้ และคำว่า "Cratia" หมายถึง ระบอบการปกครองประชาธิปไตยจึงหมายถึงการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน (ที่รู้จักรับผิดชอบตนเองและสังคม) จนกระทั่งถือว่าอำนาจอธิปไตยที่เป็นอำนาจการปกครองสูงสุดแห่งรัฐเป็นของประชาชน

ฐานะของประชาธิปไตย ๓ นัย คือ

๑. ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์(Ideology)
๒. ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต(Way of Life)
๓. ในฐานะที่เป็นระบบการเมือง(Political System)

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ หมายถึง การมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย (Democratic Mind) เช่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยินยอมในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจที่เป็นธรรม นิยมการประนีประนอมและสันติวิธี รักเสรีภาพและความเสมอภาค กล้ารับผิดชอบ ถือประโยชน์ของชาติและประชาชนเป็นใหญ่

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายถึง วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic way of life) ถือการปฏิบัติประชาธิปไตยหรือดำเนินชีวิตเป็นประชาธิปไตย เช่น เป็นผู้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่เอาแต่ใจตัว ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ ใช้สิทธิอย่างถูกต้องและปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง การเป็นประชาธิปไตย ต้องเริ่มปฏิบัติตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน หรือหมู่บ้าน

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นระบบการเมือง หมายถึง (Democratic Political System) ซึ่งถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ การปกครองเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน คือ

๑. การปกครองของประชาชน (Rule of People) คือ การกำหนดอำนาจสูงสุดในการเมืองการปกครองหรืออำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชน ไม่ใช่ของรัฐบาล เช่น การกำหนดให้ผู้ปกครองต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยการเปิดให้มีการออกเสียงของประชาชน หรือ การกำหนดให้การใช้อำนาจของผู้ปกครอง ต้องอยู่บนพื้นฐานความยินยอมของประชาชน เป็นต้น ซึ่งหลักการนี้ เป็นพื้นฐานในการแสวงหาสิ่งที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการเมืองการปกครอง (Goal of rule) เรียกได้ว่า อุดมการณ์ทางการเมือง

๒. การปกครองโดยประชาชน (Rule by People) คือ การปกครองต้องได้รับการรับรอง การกำกับและควบคุมของประชาชน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง ควบคู่ไปกับการใช้อำนาจของผู้ปกครองที่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน เช่น ประชาชนสามารถรับรู้และตรวจสอบการทำงานของผู้ปกครอง การมีองค์กรของประชาชนร่วมในกิจกรรมของรัฐ เป็นต้น

๓. การปกครองเพื่อประชาชน (Rule for People) คือ การใช้อำนาจการปกครองด้วยความยุติธรรม โดยการยินยอมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเชื่อว่า การใช้อำนาจของรัฐนั้นจะไม่บิดพลิ้ว บิดเบือนไปจากเจตนารมณ์ร่วมของประชาชนหรือสัญญาประชาคม

ลักษณะบ่งชี้ของการปกครองแบบประชาธิปไตย ๔ ประการ

๑. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในรัฐ
๒. ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน
๓. การดำเนินการต่างๆ ของรัฐนั้น ถือเอามติของเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน แต่ในเวลาเดียวกัน เสียงส่วนน้อยหรือคนส่วนน้อยในรัฐจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดทำนองคลองธรรม
๔. กระบวนการของประชาธิปไตย คือ วิธีการปกครองที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน เป็นต้น

ประชาธิปไตยกับประมุขของรัฐ

ระบอบประชาธิปไตย มีประมุขของรัฐ (Head of State) ๒ ประเภท คือ

๑. ประมุขของรัฐที่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า พระมหากษัตริย์(King)
๒. ประมุขของรัฐที่เป็นสามัญชน มักจะเรียกว่า ประธานาธิบดี(President)

ประชาธิปไตยกับรูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครอง มี ๒ ระบบ (System) คือ

๑. การปกครองระบบรัฐสภา (Parliamentary system) คือ ระบบที่มีสัมพันธภาพระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารรวมกัน (Fusion of power) เรียกได้ว่า เป็นระบบรวมอำนาจ

๒. การปกครองระบบประธานาธิบดี (Presidential System) คือ ระบบที่มีสัมพันธภาพระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารแยกจากกัน (Separation of power) เรียกได้ว่า ระบบแยกอำนาจ

ทั้ง ๒ ระบบนี้จะมีพระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐก็ได้ เช่น อินเดีย เป็นระบบรัฐสภา ประธานาธิบดีเป็นประมุข เรียกว่า ระบบรวมอำนาจ

อังกฤษ เป็นระบบรัฐสภา พระมหากษัตริย์เป็นประมุข เรียกว่า ระบบรวมอำนาจ

ฝรั่งเศส เป็นระบบประธานาธิบดี ประธานาธิบดีเป็นประมุข เรียกว่า ระบบแยกอำนาจ

ไทย เป็นระบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi presidential system) พระมหากษัตริย์เป็นประมุข เรียกว่า ระบบกึ่งแยกอำนาจ

๕. การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

ในอดีตนั้นสังคมไทยมีลักษณะความเชื่อที่ว่า ประชาชนยังปกครองตัวเองไม่ได้ จำเป็นต้องมีบุคคลที่มีความสามารถมาช่วยปกครอง เพื่อให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข ซึ่งผู้ที่ปกครองนี้ เรียกว่า "พระมหากษัตริย์" อันเป็นการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อ "คณะราษฎร" ต้องการอำนาจในการปกครอง จึงอ้างว่าคนส่วนมากมีสติปัญญา มีความคิด รู้จักพิจารณาถึงเหตุผล สามารถแยกแยะว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ถูกหรือผิด มีเสรีภาพ มีความรับผิดชอบ จึงน่าจะปกครองกันเองได้ อันเป็นที่มาของรากฐานประชาธิปไตยของไทย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงดูเหมือนเป็นการปกครองที่ดีที่สุด มีความชอบธรรมมากที่สุด เพราะเป็นการปกครองที่มีอำนาจมาจากประชาชน ถือประชาชนเป็นใหญ่ เป็นการปกครองด้วยความชอบธรรม ไม่ใช่ด้วยอำนาจ (Government by right not by might) แต่สิ่งที่เกิดขึ้นและน่าสนใจอย่างยิ่ง ที่สนธิ บายยั้ง ได้บันทึกไว้ คือ วิวัฒนาการประชาธิปไตยของไทย ที่มีได้เกิดขึ้นโดยความต้องการของประชาชนที่แท้จริง และความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยของคนส่วนใหญ่ในประเทศนั้นกล่าวได้ว่า "เข้าใจน้อยมาก" เพราะการศึกษานั้นยังไม่พัฒนาและทั่วถึง และ "ในทางปฏิบัติ ประชาธิปไตยของไทยเกิดการสับสน (ขาดความ

เข้าใจในหลักการ และวิธีปฏิบัติจริง)“ จึงทำให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ที่ต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมือง

จนกระทั่งเกิดธรรมชาติของประชาธิปไตยแบบไทยๆ คืออำนาจที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ ที่ให้อำนาจประชาชนทำการเลือกตั้งผู้ปกครอง จนเป็นระบอบการเมืองที่ประชาชนผู้มีความสมบัติออกเสียงเลือกตั้ง (ตามอายุ มากกว่าการรู้จักรับผิดชอบตนเองและสังคม) เลือกตั้งรัฐบาล การเลือกตั้งจึงกลายเป็นสาระสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องแข่งขันกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ นำไปสู่การเป็นผู้ปกครองในทุกะดับที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงของผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติโดยรวม

ดั่งที่ พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพื้นฐานประชาธิปไตยของไทยว่า โดยมากแล้วคนไทยคิดถึงระบอบของประชาธิปไตยน้อยมาก อาจจะรู้ว่าอำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ รู้ว่า “จะต้องมีรัฐสภา จะต้องมีคนคณะรัฐมนตรี จะต้องมีศาลอะไรต่างๆ ที่เราเรียกว่าอำนาจอธิปไตย บริหาร และตุลาการ นึกว่าต้องมีจำนวนผู้แทนราษฎรเท่านั้นเท่านั้น ฯลฯ เรื่องรูปธรรมหรือรูปแบบนี่คิดกันมาก” แต่สิ่งหนึ่งที่มักจะละเลยไปคือรากฐานของประชาธิปไตย หรือ สาระของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

สาระที่ว่า คือ “บุคคลควรที่จะปกครองตัวเองได้” การที่บุคคลต้องปกครองตัวเองได้ แสดงว่า “ต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบ” ถ้าปกครองตัวเองไม่ได้ และยังไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง การที่จะปล่อยให้ปกครองกันเองย่อมไม่เป็นสิ่งที่ดี และการที่จะมาร่วมกันปกครองชาติก็เป็นไปด้วยดีไม่ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาคนให้สามารถปกครองตนเองและมีความรับผิดชอบต่อ นั่นคือ ต้องให้เข้าใจว่าตนเองและบุคคลอื่นมี “เสรีภาพ” “สิทธิ” “หน้าที่” และ “ความรับผิดชอบต่อ” อย่างไร

“เสรีภาพ” ความหมายเหมือนกับว่า ความเป็นอิสระ ทำให้คนไทยจำนวนมากมองว่า เสรีภาพคือการทำได้ตามใจชอบ ดังคำที่ว่า “ทำอะไรตามใจคือไทยแท้” แต่เสรีภาพในประชาธิปไตยมิใช่การทำตามใจชอบ และมิใช่หมายถึงการทำสิ่งใดก็ได้ภายในขอบเขตที่กำหนด นั่นคือ มิใช่ที่เราจะต้องไม่ใช่เสรีภาพของตนในลักษณะที่เป็นการลิดลอนหรือทำลายเสรีภาพของผู้อื่น คำว่า “เสรีภาพ” ในรากฐานประชาธิปไตยนั้นต้องหมายถึง ความพร้อมที่จะให้โอกาสแก่ตนเองและพร้อมที่จะให้แก่ผู้อื่นด้วย

การมีประชาธิปไตยที่ดีนั้น ประชาชนต้องเข้าใจเสรีภาพ ๒ ด้าน คือ

๑. เสรีภาพในด้านการได้มา หมายถึง การที่ได้ผลประโยชน์ที่พึงได้จากการรูปแบบปกครอง ผู้ที่ได้ผลประโยชน์นั้นต้องรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์อย่างทั่วถึง

๒. เสรีภาพในด้านการให้ หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงศักยภาพที่มีอยู่เพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่สังคม

ทั้ง ๒ ประการนี้เกิดขึ้นจาก "ความมีน้ำใจ" ซึ่งรัชกาลที่ ๕ , ๖ , ๗ ได้ทรงพยายามปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับประชาชนคนไทยอย่างทั่วถึงเพื่อเป็นรากฐานประชาธิปไตย และประเทศไทยจะได้มีระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับคนไทย และจะสามารถรักษาประเทศชาตินี้ให้อยู่กับลูกหลานไทยอย่างยั่งยืน

"สิทธิ" หมายถึง สิ่งที่บุคคลพึงได้ หรือ ควรจะได้โดยอำนาจอันชอบธรรม ในระบอบประชาธิปไตย "สิทธิ" เป็นสิ่งสำคัญ สิทธิของประชาชน เช่น สิทธิในการเสนอข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในการได้รับโอกาสทางการศึกษา สิทธิในการรักษาพยาบาล สิทธิในการทำงาน สิทธิในการเดินทาง สิทธิในการใช้สิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น สิทธิจึงเป็นเครื่องบ่งบอกถึงควมมีเสรีภาพ

"หน้าที่" หมายถึง สิ่งที่บุคคลต้องกระทำ ในระบอบประชาธิปไตย บุคคลต้องทำหน้าที่ในฐานะพลเมือง นั่นคือต้องกระทำให้แก่ตนเอง แก่ส่วนรวม แก่สังคม หรือแก่ประเทศชาติ ดังนั้นคนไทยทุกคนต้องมีหน้าที่ที่ต้องทำให้แก่ประเทศชาติ เช่น การเสียภาษี การเคารพกฎหมายบ้านเมือง การเคารพกฎจราจร การบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าแบบใดก็ตาม จำเป็นต้องถูกรวมเรื่องหน้าที่ที่อยู่เสมอ ดังคำกล่าวของ ประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี ในพิธีปฏิญาณตนเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีอเมริกา พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่า

*"จงอย่าถามว่าประเทศชาติจะทำอะไรให้แก่ท่าน
แต่จงถามว่าท่านจะทำอะไรให้แก่ประเทศชาติของท่าน"*

*"Ask not what your country can do for-
ask what you can do for your country"*

"ความรับผิดชอบ" เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าบุคคลมีเสรีภาพโดยขาดความรับผิดชอบแล้วย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอย่างไร้สำนึก แม้การเรียกร้องสิทธิก็จะ

กระทำเพียงเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการโดยไม่ใส่ใจในเสรีภาพของผู้อื่น และสำคัญคือ ผู้ที่ขาดความรับผิดชอบย่อมไม่รู้จักหน้าที่ของตน และจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ ดังคำกล่าวของ พระเทพเวที(ประยุทธิ์ ปยุตฺโต) ว่า “คนที่มีความรับผิดชอบนั้น จะไม่รู้สึกว่าเสรีภาพที่อยู่ในขอบเขตอันสมควรตามกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นความบีบคั้น จำกัด อึดอัด คับข้องใจ เขาจะอยู่อย่างสบายใจและพอใจที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบทั้งหลาย และการใช้เสรีภาพของเขาก็จะไม่เป็นไปอย่างก้าวก่าย รุกราน รบกวนเพื่อนบ้านหรือคนอื่น ๆ ทำให้อยู่กันโดยสงบเรียบร้อย”^{๑๐}

“เพราะฉะนั้นในเวลาเมื่อเราปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแล้ว และอำนาจอยู่กับประชาชน ประชาชนก็ต้องมีความรับผิดชอบที่จะทำตนเป็นธรรมาประชาธิปไตย ถ้าประชาชนไม่ถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่เป็นธรรมาประชาธิปไตย ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ใช่ปัญญา เอาแต่ใจ ตามใจกิเลส และใช้อำนาจตามอำเภอใจ ก็จะปกครองตนเองไม่ได้ ประชาธิปไตยก็ไปดีไม่ได้ และประชาชนนั้นแหละจะเดือดร้อน เพราะเบียดเบียนข่มเหงเอาไรต์เอาเปรียบแย่งชิงกันเอง แล้วในที่สุดประชาชนนั่นเอง ก็อาจจะเป็นผู้เรียกร้องเชื้อเชิญผู้เผด็จการให้เข้ามารวบยึดอำนาจไปปกครอง”^{๑๑}

การถือธรรมเป็นใหญ่ แบ่งได้ ๒ ระดับ คือ

๑. หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ อันชอบธรรม ที่ได้ตกลงกันได้
๒. ความจริง ความถูกต้องดีงาม และประโยชน์สุข ของตนเองและสังคม

การเป็นประชาธิปไตยจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาล รัฐสภา พรรคการเมือง จะต้องมีความโน้มน้าวสำหรับนักการเมืองและผู้แทนของประชาชนนั้นจะต้องเข้าใจว่าประชาธิปไตยไม่ใช่การตามใจประชาชน ไม่ใช่การเอาอกเอาใจ ตลอดจนไม่ใช่การประจบประชาชน”^{๑๒} ดังนั้น รัฐบาลและผู้ให้การศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้บุคคลทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบท ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย นั่นคือ ให้ประชาชนรู้จักมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความรับผิดชอบ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาศีลธรรม และจริยธรรมของนักปกครอง ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่ ปรีชา ช่างขวัญยืน บันทึกไว้ว่า “พระพุทธศาสนา เน้นการสร้างคนเพื่อสร้างสังคม ไม่ใช่เพื่อสร้างสังคมมาครอบคนไว้ หากคนไม่ดีย่อมใช้ระบบสังคมไปในทางที่ไม่ดีได้ ละเมิดกฎหมายเมื่อมีโอกาส แต่ถ้าคนดีแล้ว แม้มีช่องทางจะละเมิดกฎหมายก็ไม่ทำ”^{๑๓} ซึ่งจะไปสู่ประโยชน์สุขของส่วนรวมและประเทศชาติในอนาคต

พุทธทาสภิกขุ จึงได้กล่าวไว้ว่า หากคนไทยอยากได้ประชาธิปไตย อยากได้อิสรภาพ หรือเสรีภาพกันจริงแล้ว "ก็ต้องระวางมิให้ตกไปเป็นทาสของเงินหรือของลัทธิวัตถุนิยม และไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในลัทธิการเมือง การเศรษฐกิจอะไรๆ ให้มากนัก ควรถือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ขี้ขลาด ไม่ขวยขจืด และต้องประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องนั้นๆ หากจะใช้เสรีภาพ ซึ่งพวกเราเพิ่งได้กันมาใหม่ๆ ไปในทางเผยแพร่ลัทธิที่ก้าวหน้ามากเกินไปสำหรับสถานการณ์ของสังคมไทยแล้ว บรรดาสมุนเอกของพวกททราชย์ก็ฉวยโอกาสใช้ทหารรับจ้างฆ่าคนไทย ยึดอำนาจการปกครอง และเขาจะอวดอ้างได้ว่า ทหารต้องเผด็จการเพื่อรักษาราชบัลลังก์"^{๕๕}

“บ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้
คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมือง
มีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็น
คนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดีได้
ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนที่ไม่ดี ไม่ให้
มีอำนาจ ไม่ให้ทำความเดือดร้อนวุ่นวายได้”

พระบรมราชาวาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

๖. พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสด็จพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ จักรีนฤพดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” พระองค์ได้ทรงพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ต่อมา ในวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน พระบรมราโชวาท ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ มณฑลพิธี ท้องสนามหลวง เนื่องในการพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ว่า

“การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไป ก็ถือว่าเป็นกรณีกิจ อันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาด สามารถและสุจริตเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือ ประชาชนแต่ละคนจะต้อง ขวนขวายสร้างสรรค์ประโยชน์และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตนๆ คุณธรรมที่ ทุกคนควรจะต้องศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลุกฝังและ บำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญ พระราชอำนาจและฐานะจึงถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งกำหนดโดย นิติราชประเพณีและราชธรรม พระองค์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจ บริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล

ทรงใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติ อันเป็นอำนาจในการออกกฎหมาย ยกเลิก หรือ แก้ไข เพิ่มเติมกฎหมาย เพื่อนำมาบังคับใช้แก่ประชาชน เมื่อกฎหมายผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา ตามขั้นตอนแล้ว นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้นำขึ้นทูลเกล้าฯ พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย ในร่างพระราชบัญญัติเพื่อบังคับใช้เป็นกฎหมาย ทรงตราพระราชกฤษฎีกาเปิดและปิดสมัย ประชุมรัฐสภา

ทรงใช้อำนาจในทางบริหาร อันเป็นอำนาจในการบริหารประเทศให้เป็นไปตาม กฎหมาย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและ คณะรัฐมนตรี ซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนทั้งประเทศ ทรงแต่งตั้งข้าราชการฝ่าย ทหารและพลเรือนชั้นพิเศษหรือเทียบเท่า และทรงให้พ้นจากตำแหน่งนั้นๆ ทรงตราพระราช กำหนดใช้บังคับในกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วน ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำ

สงคราม สงบศึก และทำหนังสือสัญญากับนานาประเทศ ในด้านการทหาร ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

ทรงใช้อำนาจในทางตุลาการ อันเป็นอำนาจในการวินิจฉัยตัดสินคดีความต่างๆ เพื่อรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ผู้พิพากษาพ้นจากตำแหน่ง ศาลพิจารณาคดีพิพากษาอรรถคดีในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปกครองและดำรงอยู่ในนิตินิราชประเพณี คือ พระบรมราชวินิจฉัยและประเพณีการปกครองแผ่นดินที่บรรพชนกษัตริย์ไทย ทรงถือปฏิบัติติดต่อกันมาช้านานเป็นเครื่องกำหนด มิได้ทรงกระทำสิ่งใดๆ ตามพระราชหฤทัย และทรงดำรงอยู่ในราชธรรมโดยตลอด คือ ทรงปฏิบัติยึดมั่นในธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ อันประกอบด้วย ทศพิธราชธรรม และธรรมประการอื่นๆ เช่น ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร เป็นต้น

ที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทุกที่ ไม่ว่าจะมียศถาบรรดาศักดิ์เพียงใด เพื่อได้ทราบทุกข์ สุขของประชาชน และทรงพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้แก่ประชาชน ไม่จำกัด เพศ วัย พระภคณียกิจที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวไทย และทรงเป็นความผูกพันประทับใจในพระราชจริยานุวัตร นับว่าเป็นความผูกพันที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ใครจะลบล้างได้ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปแห่งใด เวลาใด ประชาชนย่อมมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเนืองแน่นมิได้ขาด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปรารถนาให้ประชาชนไทยอยู่กันอย่างมีความสุข ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ดำรัสตอบผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๔ ความว่า

“คุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกัน และรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรกคือการทำทุกคนคิดพูดทำด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกายต่อใจต่อกัน

ประการที่ ๒ คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันประสานงานประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่ ๓ คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่ ๔ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุผล หากความคิดจิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน ในทางที่ดีที่เจริญนี้ยังมีพร้อมมูลในภายในใจคนไทย ก็มั่นใจว่า ประเทศไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ไปได้”

และทรงมีพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ที่ตรัสขอบพระทัยพระราชอาคันตุกะที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๙ ความว่า

“ข้าพเจ้าใคร่จะกล่าวแก่ทุกท่านว่า การทำนุบำรุงประเทศชาตินั้น มิใช่เป็นหน้าที่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะหากเป็นภาระความรับผิดชอบของคนไทยทุกคน ที่จะต้องชวนช่วยกันกระทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อธำรงรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมือง ให้เจริญมั่นคงแลผาสุกร่มเย็น ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่ง จึงมีภาระหน้าที่เช่นเดียวกับกับคนไทยทั้งมวล จึงขอขอบใจทุกๆ คน ที่ต่างพยายามกระทำหน้าที่ของตน ด้วยเต็มกำลังความสามารถ”

ในด้านการต่างประเทศ ด้วยฐานะประมุขแห่งรัฐ พระองค์ทรงเป็นผู้ดำเนินวิเทโศบายอย่างดีเยี่ยมเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ไทยในอดีต โดยเสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นทูตสันถวไมตรีและทรงเป็นผู้แทนของประชาชนชาวไทยไปยังประเทศต่างๆ ทั้งทวีปยุโรป อเมริกา เอเชีย ออสเตรเลีย ส่งผลให้ไทยเป็นที่รู้จักตลอดจนสามารถกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ ทำให้ไทยรักษาเอกราชผ่านการยึดครองของมหาอำนาจตะวันตกมาได้

ในปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายอย่างเดิม ทำให้ไทยเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันทั่วโลก จนกระทั่ง “พระประมุขและพระราชวงศ์จากราชอาณาจักรต่างๆ เสด็จมาประชุม ณ ราชอาณาจักรไทยโดยพร้อมเพรียงกัน สิ่งนั้นย่อมเป็นปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะเกื้อกูลให้สัมพันธภาพ มิตรภาพ และความร่วมมือระหว่างราชตระกูล และราชอาณาจักรทั้งปวงดำรงมั่นคง ทั้งเจริญงอกงามและแน่นแฟ้นยิ่งๆ ขึ้นไป”^{๒๖} ซึ่งในครั้งนั้น สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งบรูไน ดารุสซาลาม ในฐานะทรงเป็นผู้แทนพระประมุขและพระราชวงศ์ต่างประเทศ ได้ถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ มีใจความว่า

“ข้าพระองค์ องค์พระประมุข และพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ ได้มาพร้อมเพรียงกัน ณ ที่นี้ ก็เพื่อถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้เป็นที่รักของพระองค์ด้วยความเคารพ ชื่นชมในพระบารมีล้นพ้น ตลอดจนเพื่อความปรารถนาดีอย่างจริงใจ ให้แก่ปวงชนชาวไทยทุกคน

๖๐ ปี ที่พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติ มิได้เป็นเพียง ๖๐ ปี ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย แต่เป็น ๖๐ ปี ที่ประวัติศาสตร์ของเราทุกคน เป็นประวัติศาสตร์ที่ประสบทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งร้าย ทั้งความปลื้มปิติ และความโศกเศร้า ทั้งเรื่องที่น่าตื่นเต้นยินดี และเรื่องที่น่าสิ้นหวัง และทุกครั้งก็พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระราชปรีชาญาณ พระสติปัญญา พระวิริยะ อุตสาหะ ตลอดจนความองอาจและกล้าหาญที่พระองค์ทรงมีอยู่อย่างท่วมท้น ในการนำประเทศให้พ้นภัย พระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นศูนย์รวมแห่งแรงบันดาลใจ ให้แก่ประชาชนของพระองค์ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นในด้านวิชาการ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ หรือ แม้แต่การที่ทรงเป็นแบบอย่างที่ยเรียบง่ายของการเป็นผู้มีแต่ความรัก และเสียสละเพื่อลูก

วันนี้ ประชาคมโลกต่างตระหนักถึงความสำเร็จทั้งหลายทั้งปวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หม่อมฉัน องค์พระประมุขและพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ ที่ได้มาพร้อมเพรียงกัน ณ ที่นี้ จึงมีความปลาบปลื้มปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่องค์การสหประชาชาติทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จอันสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่ฝ่าพระบาท แต่ หม่อมฉันตลอดจนองค์พระประมุขและพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ที่มีไมตรีจิต พรั่งพร้อมกันมาร่วมงานในวันนี้ ขอถวายพระราชสมัญญาที่เรียบง่าย แต่มีค่า และสะท้อนถึงความรู้สึกของหม่อมฉันและทุกพระองค์ ณ ที่นี้ คือ ฝ่าพระบาททรงเป็นมิตรที่รัก และพึงเคารพอย่างที่สุดของพวกเรา”

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักศึกษาค้นคว้าเรื่อง ปรัชญาการเมือง ปรัชญาสังคม และบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย

คำถามท้ายบท

๑. วิวัฒนาการการปกครองของไทยมีลักษณะเด่นอย่างไร
๒. ประชาธิปไตยคืออะไร มีลักษณะเด่นอย่างไร
๓. ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร
๔. พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างไร
๕. พระพุทธศาสนาจำเป็นต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างไร

เชิงอรรถ

- ^๑ พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่อง ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: บริษัทสยามธุรกิจและการตลาด จำกัด ๒๕๓๘) หน้า ๑๕
- ^๒ วิไลเลขา ถาวรธรรมสาร เรื่องเดิม หน้า ๑๙๓-๑๙๔
- ^๓ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ทฤษฎี : ระบบรัฐสภา ปฏิบัติ : ระบบประธานาธิบดี และ จาก "ระบบ" สู่วิวัฒนาการ "ระบอบ" (ลพบุรี : กรุงเทพการพิมพ์ ๒๕๓๘) หน้า ๑๘
- ^๔ สันธิ บางยี่ขัน และพวง มีนอก ปรัชญาว่าด้วยความมั่นคงของชาติ (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ ๒๕๒๕) หน้า ๙๓
- ^๕ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร เรื่องเดิม หน้า ๔๕
- ^๖ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ รายงานการสัมมนาเรื่อง "ศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย" วันที่ ๑-๒ ธันวาคม ๒๕๓๖ ณ ดิกลันดิโมเตริ ทำเนียบรัฐบาล (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร ๒๕๓๘) หน้า ๓๑-๓๒
- ^๗ สันธิ หัตถิรัตน์ "๗๕ ปี หลัง ๒๔๗๕" มติชนรายวัน วันศุกร์ที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔ หน้า ๗
- ^๘ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร เรื่องเดิม หน้า ๑๙
- ^๙ สันธิ หัตถิรัตน์ เรื่องเดิม หน้า ๗
- ^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗
- ^{๑๑} ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : พิชณศ ๒๕๑๙) หน้า ๑๐

ปรัชญาว่าด้วยความมั่นคงของชาติ

- ^{๑๖} สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ รายงานการสัมมนาเรื่อง "ศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย" หน้า ๓๔
- ^{๑๗} สนธิ บางยี่ขันและวิธาน สุชีวงศ์ ปรัชญาไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๒๖) หน้า ๑๒๑
- ^{๑๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๒๒
- ^{๑๙} ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร เรื่องเดิม หน้า ๑๖
- ^{๒๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๘
- ^{๒๑} โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ ๒๑ (กรุงเทพฯ : โครงการปริญญาโทรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๓) หน้า ๖๔
- ^{๒๒} สนธิ บางยี่ขัน และพวง มีนอก เรื่องเดิม หน้า ๓๖
- ^{๒๓} พระเทพเวที(ประยุทธิ์ ปยุตโต) การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย พิมพ์ ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕) หน้า ๑๒
- ^{๒๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๗
- ^{๒๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๔
- ^{๒๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๕
- ^{๒๗} ปรีชา ช้างขวัญยืน ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพฯ : วิชาการ ๒๕๒๔) หน้า ๖๔
- ^{๒๘} พุทธทาสภิกขุและปุ่น จงประเสริฐ หากคอมมิวนิสต์เข้ามาพุทธศาสนาก็ยังอยู่ได้ (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์ ๒๕๒๕) หน้า ๑๑๕
- ^{๒๙} สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ รายงานการสัมมนาเรื่อง "ศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย" หน้า ๒๕
- ^{๓๐} พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "ในงานถวายเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแด่พระราชอาคันตุกะ" ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔